

УДК 94(37)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.135.4.12>О. Руденко, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Університет Аристотеля, Салоніки, Греція

МЕТОДИ ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ В РИМІ ПІЗНЬОРЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ДОБИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДІОНА КАССІЯ)

Присвячено аналізу основних методів політичної боротьби в пізній Римській республіці на основі "Римської історії" Діона Кассія Кокцеяна. Зміну принципів політичної діяльності в пізній республіці часто історики розглядають як одну із причин занепаду республіканської системи. У цей час, нарівні із законними традиційними способами політичної боротьби, активно застосовують і нелегітимні методи та махінації, різноманітні маніпуляції для впливу на виборців. Інформація Діона Кассія є предметом визначної наукової цінності, особливо актуальна для вітчизняних антикознавців, адже наявні певні проблеми з перекладом низки книг зазначеного автора. У статті класифіковано найпоширеніші методи, що існували в римському політичному житті, детально розкрито проблему застосування релігійних практик у власних інтересах. Наведено приклади невдалих та успішних спроб застосування сили на римському форумі, таємних змов та основні наслідки подібних дій, зазначено про сакральність римського магістрата. Окремо розглянуто метод обструкції, що дедалі частіше використовувався римськими діячами й ораторами. Здійснено спробу охарактеризувати ті методи політичних впливів, які де-юре не були забороненими, та водночас могли суперечити установленим практикам чи традиціям римського суспільства. Зосереджено увагу на позиціях Клодія на початку його кар'єри.

Ключові слова: Діон Кассій, політична боротьба, Римська республіка, махінації.

Політична боротьба періоду пізньої Римської республіки залишається об'єктом прискіпливої уваги істориків-антикознавців. При аналізі подій I ст. до Р. Х. дослідники зазвичай спираються на праці Юлія Цезаря, Цицерона, Тацита, Діона Кассія, біографії Плутарха і Светонія Транквілла, дещо рідше – Веллея Патеркула. Багато в чому події зазначених років сприяли подальшому поширенню в Римі різних нелегітимних методів політичної боротьби, що визначило подальший вектор політичного розвитку держави. Саме цей період був початком діяльності першого триумвірату, часом появи на політичній арені Публія Клодія і його протистояння із "батьком вітчизни" Цицероном.

У цій статті "Римська історія" Діона Кассія є для нас основним об'єктом уваги. Це можна пояснити двома обставинами: по-перше, саме там детально й у хронологічній послідовності описано боротьбу між провідними політичними діячами періоду 65–58 рр. до Р. Х.; по-друге – існують певні проблеми для вітчизняних істориків у роботі із зазначеним джерелом. Наразі існують лише переклади окремих книг Діона російською мовою: 54–80 книг із давньогрецької за редакції О.В. Махлаюка та 36–37, 48 книг й окремих уривків інших книг з англійської мови. Українського перекладу дотепер так і не було здійснено. Професійний переклад англійською з мови оригіналу був зроблений іще в межах серії Loeb Classical Library (3 том із 36–40 книгами видано в 1914). Відповідно, 38 книгу українською або російською мовою донині не перекладено, що також певним чином актуалізує нашу статтю.

Праці Діона Кассія – одне з головних джерел у роботі більшості дослідників періоду пізньої Римської республіки. Особливої наукової ваги "Римська історія" Діона Кассія набула в роботах і статтях Е. Груена, Е. Лінтотта, Є. Ліндерскі, О. Якобсона, Г. Моурітсена, що присвячені політичній боротьбі пізньореспубліканської доби [3, 9, 10, 11, 15]. Т. Валінга та В. Каретнікова в контексті політичного життя досліджують явище *ambitus* та законодавчу боротьбу із ним, відзначаючи постійність зазначеного процесу [2, 13]. Заслужують уваги роботи А. Ковалю, присвячені діяльності Гнея Помпея та Першого триумвірату, особливо в контексті використання праць Діона [5, 6, 7]. Переклади та коментарі до частини книг Діона Кассія здійснили М. Рейнгольд та О. Махлаук [4, 13]. Безпосередньо методи політичної боротьби в Пізній республіці на основі матеріалів Діона Кассія та інших джерел, а також стосунки плебсу і провідних діячів розглянув у своїй праці Г. Моурітсен [11]. Ф. Піна Поло зазначає про вплив суспільної думки й

ораторства на наслідки голосувань за більшість законопроектів чи постанов у досліджувану добу [12].

Метою дослідження є аналіз найпоширеніших засобів політичної діяльності римських діячів у період 65–58 рр. до Р. Х., спираючись на "Римську історію" Діона Кассія Кокцеяна. Завдання нашої статті – встановити різновиди політичної боротьби в Римській республіці впродовж 65–58 рр. до Р. Х. і їх класифікувати, зосередити увагу на змові Катіліни, посиленні позицій Клодія та з'ясувати роль релігійних чинників у політичному житті тогочасного Риму. Ці питання є доволі контрверсійними, адже особиста позиція античного автора могла суттєво впливати на підбір фактів та висвітлення діяльності окремих політиків. Однак методи політичної боротьби та пропаганди, зокрема, є важливим чинником у житті республіканського Риму, особливо коли йдеться про роки, що передували утворенню першого триумвірату.

Огляд подій автором у 37 та 38 книгах фокусується на кількох провідних моментах: військових здобутках Помпея в Азії і завершенні війни з Мітридатом; політичній агітації та впливах ораторів на населення; створенні союзу між Цезарем, Помпеем та Крассом; прийнятті земельного закону Цезаря; вигнанні Цицерона з Риму; політичній боротьбі окремих діячів у зазначений період; війнах Цезаря з гелльетами й Аріовістом.

Взаємовідносини безпосередньо між учасниками першого триумвірату та методи їхнього політичного впливу нібито не є головним об'єктом уваги автора, проте насправді їм приділено значну увагу в 37 і 38 книгах. Більше того, автор значною мірою розкриває найбільш поширені методи політичної боротьби в зазначені роки, розповідаючи про вчинки діячів із різних таборів. Важливо зауважити, що перелік згаданих Діоном Кассієм методів не є вичерпним, адже для повного аналізу необхідно використовувати й інші джерела – праці Веллея Патеркула, Аппіана, Плутарха, Светонія Транквілла, а також археологічні знахідки. Однак скласти уявлення в загальних рисах і деталізувати окремі проблеми політичного життя Пізньої республіки завдяки Діону Кассію вбачається цілком можливим. У Діона Кассія наявна інформація не лише про відверті політичні махінації, а й про приховані маніпуляції та цілком законні методи боротьби.

Період Пізньої республіки був одним із найнапруженіших етапів римської історії. Значною мірою так сталося через поєднання активної експансіоністської зовнішньої політики на Сході, у Галлії та Іспанії і постійної боротьби між різними угрупованнями й окремими діячами безпосередньо в Римі. У загальних рисах тогочасну політичну ситуацію в Римі можна охарактеризувати як таку, що

дедалі частіше ускладнювалася політичними махінаціями (для їх позначення використовувався термін *ambitus*), підпільними інтригами та навіть застосуванням сили. У цьому полягала певна слабкість республіканської системи, про що зазначає О. Якобсон [15, с. 301].

Проте всі тогочасні методи політичної боротьби можна умовно поділити на три основні типи: *легальні*, що передбачали публічні виступи, агітацію, використання клієнтелли, підтримку впливових друзів тощо [11, с. 97]; *нелегітимні* – підкуп виборців, наклеп, використання сили і зброї на форумі, тобто все те, що підпадало під визначення *ambitus* [14, с. 426–428]; *незаборонені законом*, однак такі, що могли негативно вплинути на інших політиків чи їхній статус: маніпуляції, політичні змови, таємні союзи, порушення традицій, залякування, погрози, публічне приниження опонентів, судові позови та справи – загалом, інтерпретація можлива різними шляхами [11, с. 100]. Кваліфікувати останні методи дещо складніше, адже вони не були заборонені законом, однак у контексті римських політичних традицій не завжди були прийнятні суспільству.

Римську політичну еліту 60-х рр. I ст. до Р. Х. не можна назвати наскрізь корумпованою – серед них був і Квінт Цецилій Метелл Целер, відомий за його вірність традиціям, і Катон Молодший, відомий своїм дотриманням законів і ustalених порядків; неабиякого впливу викриттям незаконного збагачення і підкупів у судовій сфері досяг і Цицерон. Однак, якщо легітимні методи політичної боротьби і досягнення магістратур доволі добре розглянуті в історіографії, то нелегітимні перебувають під увагою науковців лише останні два-три десятиліття [1, 2, 7, 9, 15].

У цей час для позначення протиправних дій під час виборчого процесу використовують термін *ambitus* [2, с. 115–117; 10, с. 1–3; 14, с. 411–413]. Найпоширенішим прикладом *ambitus* зазначеного періоду був підкуп виборців [10, с. 1–2]. Для протистояння цьому і, головним чином, аби усунути впливи Катіліни, у 64 р. до Р. Х. було ухвалено закон про додаткове покарання за підкуп вигнанням на 10 років (Dio. 37, 29.1). Детальніше способи підкупу виборців охарактеризував Є. Ліндерскі [9, с. 108–111]. У Діона Кассія стосовно хабарів є згадки щодо Клодія та його роздачі зерна народу для отримання підтримки в протистоянні з сенатом (Dio. 38, 30.1; Dio. 38, 13.1).

Основні методи політичної боротьби передбачали й ті, які не завжди підлягають чіткій класифікації. Зокрема, це ті дії, коли "...Цезар налаштував Клодія проти Цицерона", спроби сенаторів видалити ім'я Метелла Непота із закону, надання Цезарем різноманітних послуг Помпею та Крассу, інсинуації Помпея проти Цезаря, впливи дружніх стосунків на політику (Dio. 38, 12.1; Dio. 38, 14.3; Dio. 37, 51.3; Dio. 37, 54.2–4; Dio. 38, 15.3; Dio. 38, 16.1). Нерідко політики переходили до задобрювання натовпу різними вчинками чи підтримкою улюбленців плебсу (Dio. 37, 20.6; Dio. 37, 22.1; Dio. 37, 23.2; Dio. 37, 38.1–2; Dio. 38, 4.6; Dio. 38, 5.3; Dio. 38, 30.4). Про впливи таких дій і використання цього Клодієм зазначає і Г. Моурітсен [9, с. 97–98, 142]. Публічна поява Цицерона в панцирі і з друзями під час розкриття змови Катіліни теж посприяла упередженому ставленню народу до Катіліни (Dio. 37, 29.4). Помпей застосовував погрози проти інших сенаторів і заявляв, що звернеться по допомогу до плебсу (Dio. 37, 50.5), а щодо Метелла Непота відомо, що він планував скористатися безладом для отримання влади (Dio. 37, 43.1). Емоції натовпу неодноразово використовувалися впливовими діячами і в попередні, і в наступні роки [11, с. 51].

Не менше прикладів боротьби в Діона Кассія зустрічаємо ми й у випадках із застосуванням сили. Так, Катіліна іще до початку повномасштабного повстання, зібравши невеликий загін, планував "...убити Цицерона та кількох інших видатних людей прямо в день виборів". (Dio. 37, 29.2). Подальші плани змовників передбачали застосування насильства, із чим консулу Цицерону довелося боротися за допомогою війська (Dio. 37, 35.3). Відомо про спробу Цицерона та Лукулла організувати замах на Цезаря та Помпея та про намагання Цезаря посадити Катона до в'язниці, що наштовхнулося на опір низки сенаторів (Dio. 38, 9.2; Dio. 38, 3.2). Усе це тільки сприяло подальшій ескалації напруженості в політичному житті [8, с. 84].

Неодноразово масштабні бійки траплялися на форумі, про що зазначає Діон (Dio. 38, 30.2). Особливість цих випадків полягає не тільки в тому, що пролиття крові на форумі було злочином проти традицій, а ще й те, що форум сам по собі був священним місцем, а посадові особи (консули, народні трибуни) перебували під особливою охороною держави і лікторів. Однак це не завадило трибунам Катону і Квінту Мініцію в 62 р. до Р. Х. зупинити іншого народного трибуна Метелла Непота, який усупереч трибунському вето продовжував зачитувати документ про виклик Помпея з Азії для подолання кризи [5, с. 15]. Коли ж Метелл продовжив говорити, йому затисли рота, а згодом почалася бійка "з кийками, камінням і навіть мечами, до якої приєднувалися іще люди" (Dio. 37, 43.1–3). Фактично, сам Метелл зневажив закон, проігнорувавши вето, та водночас й інші трибуни (а тим паче присутній плебс) не мали права ігнорувати недоторканність народного трибуна. Щоправда, Метелл іще раз порушив закон, залишивши межі Риму під час свого трибунату (Dio. 37, 43.4). Історія ж із Метеллом не завершилася – інший трибун посадив його до в'язниці, заборонив заходити до нього, на що Метелл наказав "розібрати стіну в'язниці, аби сенат міг увійти через неї" (Dio. 37, 50.1–2). Хоча інформація щодо нелегітимних методів політичної боротьби загалом наявна і в інших джерелах, проте Діон Кассій деталізує конкретними прикладами найпоширеніші методи.

До останнього типу способів протидії невідгукним певній стороні або політиці рішень відзначається й обструкція (лат. *obstructio*). Обструкція – створення перепон до обговорення, ухвалення законів або рішень, яке здійснюється де-факто легально. Наприклад, це неодноразові приклади задовгих промов, внаслідок чого народні збори доводилося закривати [6, с. 173]. Діон також описує неодноразові заходи Лукулла під час протистояння з Помпеем: "...вимагаючи, аби той представляв на затвердження все зроблене по одному пункту або окремо, а не вимагав затвердити усі свої розпорядження одразу" (Dio. 37, 46.5; Dio. 37, 49.3). Відомо, що "оптимати" заважали ставити пропозиції Помпея на голосування, проте чіткий механізм у даному випадку невідомий (Dio. 37, 49.2). Через активну протидію того ж Метелла розпорядженням Помпея і суперечки про кожен їхній пункт, що затягувало процес голосування, народний трибун посадив Метелла до в'язниці, про що ми зазначали вище (Dio. 37, 50.1).

Схожа історія трапилася й у випадку із протистоянням Бібула та Цезаря – спершу той спробував перешкодити голосуванню за допомогою трибунів, згодом – проголосив священний період до кінця року (!), аби не допустити ухвалення закону (Dio. 38, 6.1) – цим самим було паралізоване все суспільно-політичне життя Риму [6, с. 173–174]. Щоправда, суперечки все-ж перейшли у фізичну площину: Бібула скинули зі сходинок, фасції лікторів зламали, а "трибуни нарівні з іншими отримали

пошкодження і рани" (Dio. 38, 6.2). Спроби анулювати земельний закон Цезаря в сенаті завершилися добровільним усамітненням Бібула вдома і постійним нагадуванням консулу Юлію Цезарю про священний період до кінця року (Dio. 38, 6.4–6).

Вище ми згадували про своєрідний метод обструкції – використання релігійних заборон або традицій. Річ у тому, що несприятливі знамення могли повпливати на проведення народних зборів – через це їх могли скасувати (Dio. 37, 25.1–2). Аналогічно, релігійні причини "оптимати" використали в судовій справі проти Публія Клодія через те, що "...за його дій обряди не були проведені належним чином і їх необхідно повторити" (Dio. 37, 46.1). Заслуговує на увагу, у зазначеному контексті, і спроба Цезаря видалити ім'я Катутла із храму Юпітера та доручити добудову храму Помпею (Dio. 37, 44.1). Метелл Целер, який був одночасно авгуром і претором, також відзначився у застосуванні релігійних забобон. Під час суду над Рабірієм було здійснено низку процедурних порушень, тож, щоб уникнути винесення вироку, Метелл спустив військовий прапор на Янікулі, чим унеможливив прийняття будь-яких рішень (Dio. 37, 27.3). В історіографії побутує думка про органічне поєднання щирих вірувань римлян у несприятливі передбачення та використання релігійних мотивів у власних політичних цілях. До речі, Клодій виступив і проти цих традицій, коли встановив порядок, що "...жоден із магистратів не може спостерігати будь-яких знаків із неба у дні, коли на народних зборах будуть поставлені будь-які питання для голосування" (Dio. 38, 13.5–6). Несприятливими знаменнями і сам Діон Кассій пояснював ті біди, які в цей час спіткали Римську державу: "...так що будь-хто, навіть профан, мав зрозуміти, що вони (знамення – О. Р.) означають" (Dio. 37, 25.1–2). Прикладом схожого впливу був заклик змінити свій одяг на знак трауру після вигнання Цицерона (Dio. 38, 16.1).

Загальний вплив на ставлення плебсу до політиків та формування суспільної думки здійснювали пропаганда та чутки, що про них поширювалися [7, с. 176–177; 12, с. 75–77, 85–86]. Зокрема, про Катіліну ходили чутки, що той "приніс у жертву хлопчика і, промовивши клятви над його нутрощами, з'їв їх разом з усіма" (Dio. 37, 30.3). Аналогічно, тільки в Діона Кассія ми знаходимо інформацію про те, що Красс теж належав до змовників (Dio. 37, 35.1–2). Усі ці чутки й інформація вміло використав Цицерон, коли "...сам він скликав сенат і, підбурюючи та залякуючи його членів, переконав засудити арештованих на смертну кару" (Dio. 37, 35.4).

У діяльності Публія Клодія вражає ще один факт – зневага до усталених споконвічних традицій республіканського Риму. Прикладом цього була спроба зняти заборону патриціям займати посаду народного трибуна, заборону, що існувала іще від часу виникнення посади – 494 р. до Р. Х. Діон Кассій передає, що хоча Клодію здійснити цього наміру і не вдалося, однак тому "...вдалося переконати кількох осіб, що посідали цю посаду, запропонувати, щоб патриції теж могли приймати її" (Dio. 37, 51.1). Власне, неодноразове ігнорування і публічна зневага до традицій політичного та релігійного життя були характерними для Клодія. Однак навіть спроба зруйнувати 400-річну заборону вкотре свідчить про занепад римських політичних традицій. Активний супротив цим діям Клодія чинив Метелл, який і не дав йому змоги одразу ж посісти трибунат після переходу до плебейського стану, оскільки "перехід Клодія з патриціїв у плебейв не відповідав звичаю" (Dio. 37, 51.2).

Праця Діона Кассія є одним із головних джерел щодо подій 60-х – початку 50-х рр. до Р. Х. у Римі. У хронологічному порядку та із важливими деталями автор

описує найбільш резонансні події внутрішньо- та зовнішньополітичного життя Римської республіки в період її кризи. Важливо зауважити, що, хоча безпосередньо класифікація способів політичної боротьби не була основним завданням автора, однак завдяки Діону ми отримуємо значний перелік прикладів дій римських політичних діячів. Загалом, можна виокремити три відповідні типи зазначених методів: легітимні та які відповідали традиціям, нелегітимні, що підпадали під визначення *ambitus* та де-юре незаборонені, однак які суперечили усталеним практикам і традиціям республіканського Риму. Користувалися всіма типами політичних впливів і "популяри", й "оптимати". Зокрема, з інших джерел про зазначений період (Плутарх, Аппіан) відомо також, що Марк Порцій Катон Молодший і Марк Туллій Цицерон також не уникали даних способів заради досягнення власних цілей. Важливим чинником у політичній боротьбі став релігійний, особливо коли його починали використовувати маніпулятивно – закриваючи народні збори чи оголошуючи священний період. Водночас, при розгляді методів політичних впливів ми зіштовхуємося із проблемою їхнього трактування, адже з висоти сучасності складно встановити рівень маніпуляції тими чи іншими забобонами та дотриманням традицій.

Врешті-решт, поширення нелегітимних методів політичної боротьби і махінацій у цій сфері призвело до того, що в суспільстві став очевидним стан римських справ. Це стало помітним навіть у знаменнях: "Однак Небеса бачили їх діяння і тут же дуже явно показали людям, здатним розуміти такі знаки, усе, до чого призведуть їхні дії" (Dio. 37, 58.2). Складний комплекс чинників політичного життя 60-х – початку 50-х рр. I ст. до Р. Х. був однією із причин утворення першого тріумвірату і подальшої ескалації напруженості в Римській державі.

Перспективним продовженням цієї теми може бути дослідження найпоширеніших методів політичної боротьби пізньореспубліканського періоду на основі інших джерел та порівняння їх із даними Діона Кассія. Заслуговує уваги і думка про необхідність повноцінного україномовного перекладу "Римської історії" із докладним науковим коментарем.

Список використаних джерел:

1. Васильев А.В. Магистратская власть в Риме в республиканскую эпоху: традиции и инновации : автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.03 "Всеобщая история" / А.В. Васильев. – СПб, 2014. – 19 с.
2. Каретникова В.А. *Ambitus*: нелегитимные методы борьбы за магистратуры в Римской Республике / В.А. Каретникова // IVS ANTIQVVM. Древнее право. – 2007. – № 20. – С. 114–124.
3. Каретникова В.А. *Nomines novi*: проблема доступа к консулату в I в. до н. э. / В.А. Каретникова // Проблемы истории, филологии, культуры. – РАН, М.; Магнитогорск; Новосибирск, 2011. – № 1 (31). – С. 3–10.
4. Кассий Дион Коккейан. Римская история. Книги LI–LXIII / пер. с древнегреч. А.В. Махлаюка, К.В. Маркова, Е.А. Молева и др.; под ред. А.В. Махлаюка. – СПб: Нестор-История, 2014. – 680 с.
5. Коваль А.П. Діяльність антипомпеянської опозиції в Римі з 66 по 63 рр. до Р.Х. / А.П. Коваль // Український історичний збірник. – 2015. – Вип. 15. – С. 6–16.
6. Коваль А.П. Перший Тріумвірат: процес утворення та початковий етап діяльності / А.П. Коваль // Проблеми гуманітарних наук. Історія. – 2016. – Вип. 38. – С. 166–179.
7. Коваль А.П. Політична боротьба Гнея Помпея Великого за затвердження його розпоряджень на Сході в 62–60 рр. до Р.Х. / А.П. Коваль // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Вип. 46. – С. 174–180.
8. Aspects of Roman history 82 BC-AD 14: a source-based approach / Hilary Swain and Mark Everson Davies. – L. and N. Y., 2010. – 447 p.
9. Linderski J. Buying the Vote: Electoral Corruption in the Late Republic / J. Linderski // Roman Questions. Selected Papers. – Stuttgart, 1995. – P. 107–114.
10. Lintott A. Electoral Bribery in the Roman Republic / A. Lintott // Journal of Roman Studies. – 1990. – Vol. 80. – P. 1–16.
11. Mouritsen H. Plebs and Politics in the Late Roman Republic / H. Mouritsen. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 172 p.
12. Pina Polo F. Frigidus rumor: the creation of a (negative) public image in Rome / Francisco Pina Polo // Private and Public Lies. The Discourse of Despotism and Deceit in the Graeco-Roman World. Impact of Empire /

ed. by Andrew J. Turner, James H. Kim On Chong-Gossard and Frederik Juliaan Vervaeke. – Leiden; Boston, 2010. – 439 p.

13. Reinhold M. From Republic to Principate. A historical commentary on Cassius Dio Roman history Books 49-52 (36-29 B.C.) / M. Reinhold. – Atlanta: Scholars Press, 1988. – 261 p.

14. Wallinga T. Ambitus in the Roman Republic / T. Wallinga / *Revue internationale des droits de l'antiquité*. – 1994. – № 41. – P. 411-446.

15. Yakobson A. Traditional political culture and the people's role in the Roman republic / Alexander Yakobson // *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*. – 2010. – Bd. 59, H. 3. – P. 282-302.

References:

1. VASIL'EV, A.V. (2014) *Magistratskaya vlast' v Rime v respublikanskuyu epokhu: tradicii i innovacii*. Abstract of unpublished thesis (Ph.D.). St. Petersburg.

2. KARETIKOVA, V.A. (2007) Ambitus: nelegitimnye metody bor'by za magistraturu v Rimskoj Respublike. *IVS ANTIQUUM. Drevnee pravo*, № 20, p. 114-124.

3. KARETIKOVA, V.A. (2011) Homines novi: problema dostupa k konsulatu v I v. do n.e. *Problemy istorii, filologii, kul'tury*, № 1 (31), p. 3-10.

4. MAHLAYUK, A.V. et al. (2014) *Kassij Dion Kokkeyan. Rimskaja istorija. Knigi LI-LXIII*. SPb.: Nestor-Istorija.

5. KOVAL, A.P. (2015) Dialnist antypompeianskoi opozitsii v Rymi z 66 po 63 rr. do R.H. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*, vyp. 15, p. 6-16.

6. KOVAL, A.P. (2016) Pershyi Triumvirat: protses utvorennia ta pochatkovyi etap diialnosti. *Problemy humanitarnykh nauk. Istorija*, vyp. 38, p. 166-179.

7. KOVAL, A.P. (2015) Politychna borotba Hneia Pompeia Velykoho za zatverdzhennia ioho rozporiadzen na Skhodi v 62-60 rr. do R.H. *Etnichna istoria narodiv Yevropy*, vyp. 46, p.174-180.

8. SWAIN, H., DAVIES M. (2010) *Aspects of Roman history 82 BC-AD 14: a source-based approach*. London and New York.

9. LINDERSKI, J. (1995) Buying the Vote: Electoral Corruption in the Late Republic. In: *Roman Questions. Selected Papers*. Stuttgart, p. 107-114.

10. LINTOTT, A.W. (1990) Electoral Bribery in the Roman Republic. *Journal of Roman Studies*, vol. 80, p. 1-16.

11. MOURITSEN, H. (2004) *Plebs and Politics in the Late Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press.

12. PINA POLO, F. Frigidus rumor: the creation of a (negative) public image in Rome / Francisco Pina Polo // *Private and Public Lies. The Discourse of Despotism and Deceit in the Graeco-Roman World. Impact of Empire* / Edited by Andrew J. Turner, James H. Kim On Chong-Gossard and Frederik Juliaan Vervaeke, Leiden, Boston, 2010, 439 p.

13. REINHOLD, M. (1988) *From Republic to Principate. A historical commentary on Cassius Dio Roman History Books 49-52 (36-29 B.C.)*. Atlanta: Scholars Press.

14. WALLINGA, T. (1994) Ambitus in the Roman Republic. *Revue internationale des droits de l'antiquité*, № 41, p. 411-446.

15. YAKOBSON A. (2010) Traditional political culture and the people's role in the Roman republic. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 59, h. 3, p. 282-302.

Надійшла до редколегії 17.11.17

O. Rudenko, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece

THE METHODS OF POLITICAL STRUGGLE IN THE LATE REPUBLIC PERIOD: ON THE MATERIALS OF DIO CASSIUS

The article is dedicated to the analysis of the main methods of political struggle in Late Roman republic based on Dio Cassius' Kokkeianon "Roman history". The change of the main principles of political activities in late Republic are often considered by historians to be one of the reasons of for the decline of the republican system. At this time along with legal traditional methods of political struggle are actively used also both illegal methods and political practices, various manipulations to influence people. Information by Dio Cassius is an object of outstanding scientific value, especially actual for Ukrainian historians of antique world due to some existing problems with translation of a number of books by this author. Here are classified the most common methods, that existed in Roman political life, the problem of using of religious practices in somebody's own interests is shown in detail.

In addition, the examples of both unsuccessful and successful attempts of using force at the Roman Forum, secret conspiracies and the main consequences of such actions are shown, it is mentioned about the sacredness of Roman magistrate. Apart it is also noticed about the method of obstruction that was increasingly used by Roman politics and orators. It is made an attempt to characterize all those methods of political influences, that were not prohibited de jure, at the same time they could counter the established practices or the traditions of roman society. An attention is focused on the positions of Clodius on the beginning of his career.

Key words: Dio Cassius, political struggle, the Roman republic, political practices.

УДК 94(477.46)(=411.16):330.3(045)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.135.4.13>

Ю. Руденко, викл.

Київський кооперативний інститут бізнесу і права, Київ, Україна

ВНЕСОК ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ЗОЛОТОНІЩИНИ

Єврейське населення міста Золотоноша зробило значний внесок у соціально-економічний і культурний розвиток краю. Результати діяльності досить переконливі, щоб про це стверджувати. Усі галузі промисловості міста почали розвиватися завдяки підприємливому і професійному підходу єврейських власників до організації виробництва. Новостворені підприємства потребували робочих рук, забезпечили зайнятість жителів міста і приміських сіл. Торгівля і фінансово-кредитна діяльність сприяли розгортанню індустріалізації міста Золотоноші. У статті розглянуто розвиток економіки міста, внаслідок чого з'явилися новобудови, заклади освіти і культури, медичні установи, аптеки. Показано ключові позиції єврейського населення у громадсько-політичному житті краю. Висвітлено стан літератури, архітектури, мистецтва, видавничої справи, які доповнили модернізаційні процеси в місті. Продемонстровано діяльність єврейського населення Золотоноші, серед якого відомі світу науковці, спортсмени, кінорежисери, артисти.

Ключові слова: євреї, Золотоноша, економіка, громадсько-політичне життя, культурний розвиток.

В історії багатьох націй і народів, які мирно співіснують на теренах нашої Батьківщини, чільне місце посідає історія євреїв, як невід'ємної частини історії Української держави. Одним із шляхів глибокого вивчення загальної картини є опрацювання матеріалів окремих регіонів. Особливої уваги заслуговує єврейська історія м. Золотоноші, яке в минулому можна назвати єврейським містечком. Спеціальне дослідження проблеми значно доповнить відому інформацію, дозволить виокремити особливості перебування та діяльності єврейського населення краю.

Значною мірою наше дослідження спирається на праці О. Силки [10], М. Пономаренка [9]. Важлива інфо-

рмація для дослідження нашої теми міститься у хрестоматії з історії Черкащини [8]. Досить актуальними та цікавими є статті електронних ресурсів, зокрема історико-генеалогічної бази даних України Бекет [1, 3, 4]. Потрібно зазначити, що у нинішніх наукових роботах розглядають загальні питання обраної для дослідження теми. Сучасні дослідження відзначаються передусім фаховою відповідальністю. Автори намагаються не тільки вразити читача новими фактами, але й глибоко проаналізувати їх через призму тогочасних політичних, економічних і соціокультурних обставин. До цієї категорії варто віднести працю П.-Р. Магочія та